

EL (NEM) KÖTELEZETTEK?

A fiatalság politikai részvétele a nemzetközi politikatudományi irodalom szemszögéből

Papházi Viktor

(ELTE ÁJK Politikatudományi Doktori Iskola)

*A tanulmány beérkezett: 2023. május 11., opponálás: 2023. május 12. – 2023. június 20.,
véglegesítés: 2023. június 30.*

ÖSSZEFOGLALÓ

Az ifjúság politikai viselkedésének, aktivitásának kérdésköre rendkívül kurrens témája a nemzetközi politikatudományi szakirodalomnak, ugyanakkor a kérdéskör megítélése rendkívül ellentmondásos is, főként az ezredforduló időszakát követően született munkákban. Jelen tanulmány arra tesz kísérletet, hogy összefoglalóan áttekintse a nemzetközi, elsősorban angolszász (nyugat-európai és észak-amerikai) vonatkozó szakirodalmat, literature review-jelleggel. A munkákat áttekintve, valamint Rys Farthing felosztása nyomán alapvetően három főbb csoportba sorolhatóak a legjelentősebb megközelítések: a politikailag passzív és el nem kötelezett ifjúságot vizionáló, az ezzel szemben a fiatalságot aktív és elkötelezett csoportként leíró, illetve az alternatív, harmadikutas megközelítések kategóriájába. A fokozott tudományos érdeklődés ellenére ugyanakkor a vita továbbra sem tekinthető lezártnak.

Kulcsszavak: fiatalok ■ politikai részvétel ■ demokratikus elkötelezettség

A fiatalság politikai viselkedésének, politikai aktivitásának kérdésköre rendkívül kurrens témája a nemzetközi politikatudományi szakirodalomnak. Ugyanakkor a kutatási terület iránti nagyfokú érdeklődés ellenére a kérdéskör megítélése rendkívül ellentmondásos is, főként az ezredforduló időszakát követően született munkákban: míg a szerzők egy tekintélyes hányada a fiatal korosztályok – akár a jövőbeli demokratikus működést is veszélyeztető mértékű – politikai apátiája, passzivitása mellett érvel, számos munka éppen az aktív politikaformáló képességük és elkötelezettségük mellett teszi le a voksát. Mindez a közbeszédben a fiatalsággal kapcsolatban élő sztereotípiákkal is egybees, melyek szintén vagy „lázadó”, a fennállóval szembeni tiltakozásukat megélő és aktívan kifejezésre is juttató, vagy éppen ellenkezőleg, végtelenül konform és a politikai kérdésekkel szemben teljesen érdektelen csoportnak

vizionálják az ifjúságot.¹ Mindezek mellett a tudományos diskurzusban megjelentek e passzív-aktív dichotómiától elrugaszkodni igyekvő, alternatív megközelítési kísérletek is, amelyek a részvétel létrejöttének, illetve gyakoriságának – és mindezeknek a képviseleti demokrácia intézményeire gyakorolt potenciális hatásának – kérdésén túllépve már a fiatalság politikához való átfogó hozzáállásának teljes átalakulásából indulnak ki, azt állítva, hogy az ifjúság politikai részvételhez való viszonyát nem lehet pusztán az intézményes keretekből kiindulva megérteni.

Jelen tanulmány arra tesz kísérletet, hogy áttekintse a nemzetközi, elsősorban angolszász (nyugat-európai és észak-amerikai) szakirodalmat, összefoglaló (literature review) jelleggel az ezredforduló időszakától kezdődően. Célja, hogy a különböző, egymásnak sokszor ellentmondó megközelítések felvázolásával betekintést lehessen nyerni a fiatalság jelenkori politikai viselkedéséről zajló diskurzusokba, ezáltal pedig megismerhetővé és érthetővé váljanak a kutatási területet érintő legfontosabb problémák, vitatott kérdések, amelyek a jövő tudományos kutatásait és diskurzusait is orientálhatják. A dolgozat elsősorban a témát érintő átfogóbb megközelítésekre fókuszál és ezek áttekintését célozza, a fiatalok politikai részvételével kapcsolatos partikulárisabb, részleges kutatások és eredmények esetében nem törekszik a teljesség igényére tartalmi és terjedelmi korlátok miatt sem. Hasonlóképp nem tárgyalja a dolgozat a fiatalság társadalmi helyzetével, szerepével és ezek értelmezésével kapcsolatos – túlnyomórészt szociológiai – megközelítéseket, valamint a generációs elméleteket sem.

NEMZETKÖZI MEGKÖZELÍTÉSEK A FIATALOK AKTIVITÁSÁRÓL

A fiatalok politikai viselkedése nemzetközi szinten a kilencvenes évek elején került – 1968 óta jelentősebb mértékben először – a tudományos érdeklődés homlokterébe. A téma iránti politikatudományi érdeklődés e felfutását az évtized elejétől a fiatalok politikától történő fokozottabb elfordulásának, csökkenő részvételi kedvének felmerülése hozta el. E problémára már 1990-ben felhívta a figyelmet Orit Ichilov, azt állítva, hogy intézményi szempontból demokratikus politikai berendezkedésben felnőtt generációk esetében sincs arra nézve automatikus biztosíték, hogy a fiatalok a demokratikus állampolgári kultúrát teszik magukévá, és elkötelezetté válnak a demokrácia normái és intézményei iránt. Ezen elköteleződést meg kell teremteni: a fiatalok politikai érdeklődése csökkenésének és növekvő politikai apátiájának problémájára – ebből következően – a direkt iskolán belüli politikai szocializáció, a demokratikus állampolgári nevelés jelenti a megoldást Ichilov szerint. Ezen értelmezés szerint így a – tágan értelmezett – demokratikus állampolgári szerepvállalásra történő felkészítés a politikai szocializáció legfontosabb feladatává válik

(Stumpf, 1994: 210.; Ichilov, 1990), mivel ellenkező esetben a fiatalság állampolgári kultúrája az apátia irányába is eltolódhat.

Az ezredforduló időszakától kezdődően azonban különböző kutatások eltérő eredményekre jutottak e téren, amelyekből egymástól akár merőben különböző következtetések és elméletek rajzolódhatnak ki. A fiatalság politikai részvételével kapcsolatos főbb, nemzetközi szakirodalomban elterjedt megközelítéseket Farthing (2010) nyomán három csoportba, paradigmába sorolom: a fiatalok politikai apátiáját, demokratikus működéssel szembeni el nem kötelezettségét feltételező, dominánsnak tekinthető megközelítésbe; az ezzel szemben az ifjúság politikai és elkötelezett volta mellett érvelő kritikai szemléletbe és az alternatív megközelítések kategóriájába. A tipologizálás célja az analitikus szintű áttekinthetőség, ugyanakkor a dolgozat hangsúlyozza, hogy nem az egyes szerzőket és/vagy műveiket szeretné mindenképpen valamelyik megközelítésbe „beskatulyázni”, hiszen egy szerző nem feltétlenül csak egy paradigmán belül mozog a felsoroltak közül, többen akár kimondottan törekednek is a megközelítések közötti egyensúly megtalálására (Amnå–Ekman, 2014: 267.).

Passzív fiatalok – az uralkodó szemlélet

A hagyományosnak tekintettek közül a domináns szemlélet (Farthing, 2010: 182.) kiindulópontja és egyben fő tézise a kilencvenes évek elejétől megfigyelt „politikai részvételi deficit” a fiatalok körében (lásd például Pirie–Worcester, 1998; García-Albacete, 2014: 3.; Bessant, 2004: 387.). E paradigma alapfeltevése, hogy a fiatalság elsősorban apatikusan, passzívan viszonyul a politika világához (Henn et al., 2005; Henn–Weinstein, 2006; Sloam, 2007), egy „állampolgárialatlan” generáció (*‘uncivic’ generation*, lásd Stolle–Micheletti, é. n.: 2.) van felemelkedőben: mind az ifjúság politika iránti érdeklődése (Wattenberg, 2003; Blais et al., 2004; Rubenson et al., 2004), mind a politikával, azon belül is kiváltképp a hagyományos értelemben vett pártpolitikával kapcsolatos ismeretei és tudatossága (Putnam, 1995; Furlong – Cartmel, 2007; Bennett, 2008), mind pedig demokratikus elkötelezettsége alacsony (Dalton, 2004; Foa – Mounk, 2016). Mindezt az e megközelítést valló szerzők, valamint az efféle tendenciákat megállapító munkák alapvetően a fiatalok intézményes, hagyományos politikai részvételi formáktól való elfordulásával indokolják (Amnå – Ekman, 2014: 266–267.; Henn – Foard, 2012; Pontes et al., 2019: 3–4.) – a fiatalok körében csökkenő trendet mutat a választásokon történő részvétel (Pattie et al., 2004; Dalton, 2008), alacsony körükben a politikusok iránti tisztelet (Pirie – Worcester, 1998: 13.) és a pártelköteleződés mértéke, különös tekintettel a párttagságra (Mycock – Tonge, 2012), valamint az egyéb társadalmi szervezetekkel, például az egyesületekkel szemben is egyre érdektelenebbek (Putnam, 2000). Az alacsony politikai, kiváltképp választási részvétel okait firtatva több

szerző az állampolgári kötelességérzet csökkenését (Blais et al., 2004; Wattenberg, 2003; Putnam, 2000; Rubenson et al., 2004), valamint a politikával és intézményeivel szembeni bizalmatlanságot és a cinizmust is megjelöli (például Hay, 2007).

Mindezek okán a szemlélet fő következtetése, hogy a fiatalok nem elkötelezettek (*disengaged*) a politika világa és a demokrácia vonatkozásában (Farthing, 2010: 182-185.), mely problémát jelenthet a demokratikus politikai berendezkedés működése, illetve működtetése szempontjából a fejlett demokráciákban (lásd például García-Albacete, 2014: 1-3.). Egyes munkák (Foa – Mounk, 2016) ennél is tovább mennek azt állítva, hogy a fiatalok már adott esetben nyíltan is elfordulnak a demokráciától, illetve a demokratikus működéstől és egyre csökkenő arányban tartják alapvető fontosságúnak, hogy demokratikus politikai rendszerben éljék az életüket; egyre inkább elfordulnak a demokratikus intézményektől, valamint növekszik körükben a katonai típusú autoriter berendezkedés támogatása is. Más szerzők ugyanakkor inkább amellett érvelnek, hogy bár a fiatalok valóban politikailag passzívak, nem ők fordultak el a politikától, hanem inkább a politika tőlük (O’Toole et al., 2003a; O’Toole et al., 2003b; Henn et al., 2005; Sloam, 2007).

Jelzi ugyanakkor a fiatalok politikai részvételével kapcsolatos deficit érzékelését és komolyan vételét, hogy a kilencvenes évek végétől, kétezres évek elejétől az Egyesült Államokban és Nyugat-Európában egyaránt megnőtt az érdeklődés a politikai szocializáció, valamint az állampolgári nevelés kérdései iránt (Torney–Purta, 2002: 204.). Bár az ifjúság demokráciától való nyílt elfordulásával kapcsolatos, fentebb említett eredmények például több szempontból is vitathatóak (lásd a 2.2. alfejezet utolsó előtti bekezdését), a szerzők többsége egyetérteni látszik abban, hogy a hagyományos, intézményes politikai részvételi formák nem népszerűek a fiatalság körében az ezredfordulótól napjainkig tartó időszakban. Ez pedig a demokratikus működés szempontjából semmiképpen sem tekinthető kedvezőnek, hiszen magának a demokráciának „szüksége” is van az azt működtető részvételre, különös tekintettel a választásokon történő részvételre.

Bár a vonatkozó magyar nyelvű szakirodalom részletekbe menő tárgyalása kívül esik e tanulmány fókuszán, kiegészítésként megjegyzendő, hogy a magyar fiatalsággal kapcsolatos tudományos megközelítések is a passzív fiatalok paradigmájába sorolhatók. A kilencvenes évektől napjainkig végzett magyarországi ifjúságkutatások rendre a fiatalok politikával szembeni érdektelenségéről és politikai passzivitásáról (lásd például Gázsó – Laki, 2004; Szabó A. – Kern, 2011; Székely, 2017; Szabó A., 2018; Oross – Szabó A., 2019; Bíró-Nagy – Szabó A., 2021) számoltak be. A politikai érdeklődés terén egyedül a 2020-ban kitört koronavírus-járvány hozott egy érzékelhető pozitív elmozdulást (Szabó A. – Oross, 2021), mely ugyanakkor erősen kérdéses, mennyire maradhat tartós trend. Még a nappali tagozatos egyetemi és főiskolai hallgatók

körében végzett kutatások is összességében alacsony politikai aktivitást mutattak ki a vizsgált csoportban annak ellenére, hogy a magyar hallgatói társadalom az összfiatalsággal szemben nagyobb arányban mobilizálható a politikai életben (lásd Oross – Szabó A., 2017; Oross – Szabó A., 2019).

Aktív fiatalok – a kritikai szemlélet

A mára dominánsként meghatározott, a fiatalokat politikailag passzívnak, apatikusnak és érdektelennek tételező szemlélettel szemben azonban kritikus munkák is megfogalmazásra kerültek, melyek ugyan elismerik, hogy az intézményes politikai részvételi formák valóban hanyatlóban vannak az ifjúság körében, viszont a fiatalok ettől függetlenül nemhogy nem apatikusak, de egyenesen a politika iránt kimondottan érdeklődő és abban aktívan résztvevő csoportot alkotnak, elkötelezettek (*engaged*) (lásd például Norris, 2004; Bang, 2005; Farthing, 2010: 185-188., Collin, 2015; Briggs, 2017; Kitanova, 2020). Hogy lehetséges mindez, hogyan oldható fel a két paradigma közötti ellentmondás? E kritikai paradigmát vallók ezt a nem intézményes, informális és alternatív részvételi formákban tanúsított magasabb aktivitásukkal magyarázzák (Henn et al., 2002; Gauthier, 2003; Zukin et al., 2006; Dalton, 2008; Pontes et al., 2019: 3-4.). A fiatalok nagy arányban vesznek részt különböző spontán vagy előre megszervezett demonstrációkon, népszerűek körükben az önkénteskedés legkülönbözőbb formái, politikailag aktívak az online térben (Kitanova, 2020), aktívak a politikai alapú piaci fogyasztás terén (*political consumerism*), például termékek politikai alapon történő bojkottálásával (Stolle–Micheletti, é. n.). Egyes szerzők állítása szerint a fiataloknak összességében magasabb az állampolgári és a (civil) társadalom iránti elkötelezettségük is (Gauthier, 2003; Zukin et al., 2006; Dalton, 2008), és kreatív módon törekszenek a társadalmi fejlődés előmozdítására (Zukin et al., 2006; Dalton, 2008; Stolle–Micheletti, é. n.) – a körükben megfigyelt alacsony intézményes politikai részvétel inkább a nagyobb fokú tájékozottságuknak és iskolázottságuknak köszönhető, mivel ezek eredményeként fenntartásokkal viszonyulnak a demokratikus intézményekhez (Norris, 1999a, 1999b, 2002; Inglehart–Catterberg, 2002). Fontos jelezni azon problémát is, miszerint a nemzetközi politikatudományi irodalmat a fiatalok politikai passzivitásának feltételezésében befolyásolhatta az Egyesült Államok kutatóinak túlzott általánosítása is, akik az USA-ban tapasztalt, a fiatalok politikától való fokozottabb elfordulásának jelenségét gyakran univerzális alapigazsággként tételezték fel (Esser–de Vreese, 2007: 1195–1196.). Egyes kutatások eredményei szerint pedig a fiatalság politika iránti elkötelezettségét egyértelműen és nagyban meghatározza azon politikai berendezkedésnek a demokratikus érettsége, kiforrottsága is, amelyben élnek (Kitanova, 2020), míg

más kutatók arra hívják fel a figyelmet, hogy a fiatalok politikai részvételének fogalmára az eddigiekben nem is született egyértelmű definíció (Weiss, 2020).

Fentebb említett tájékozottságával és az alternatív részvételi formák – idősebb korosztályokhoz képest – szélesebb körű gyakorlásával az ifjúság akár át is alakíthatja egyes vélemények szerint a demokratikus politikai kultúrát, elmozdulva a pártpolitikához köthető, lojalitásalapú politikai kultúrától a döntésalapú politika (*politics of choice*) irányába, amelyet az állampolgár-orientált hagyományos politika részvételi kultúrájával szemben az alternatív részvételre jellemző problémaorientált (*cause-oriented*)² politikai aktivizmus jellemez (Norris, 2004). Más szerzők korunk fiatalsága politikai részvételének természetét az ügy- (*issue*)orientált vagy a projektorientált részvétel (Bang, 2005) kifejezésekkel illetik, egyes munkák pedig a fiatalok politikai aktivizmusának hálózatosodását emelik ki (Pais, 2008). A fentieket összegezve, az ifjúságot politikailag aktívnak, vagy legalábbis aktivizálhatónak tekintő munkák többségének közös pontja, hogy a fiatalok politikai részvétele a nyugati demokráciákban egyre inkább posztmodern mintázatot követ, esetlegességével és probléma-orientáltságával.

Több szerző erősen kritizálja a fiatalok, elsősorban az úgynevezett milleniumi generáció (*millennial generation*)³ demokratikus politikától való elfordulásával kapcsolatos feltételezéseket is, reagálva a Foa–Mounk-szerzőpáros (2016) 2.1. alfejezetben hivatkozott cikkére a Journal of Democracy által szervezett online vita keretében (Voeten, 2017; Alexander – Welzel, 2017; Norris, 2017; Zilinsky, 2019). E szerzők véleményének közös pontjai, hogy a generációs különbségekkel szemben inkább életkori, életciklusbeli különbséget tételeznek a fiatalabb, „milleniumi” korosztály és az idősebb életkori csoportok között, továbbá más kutatási eredmények állításuk szerint vagy nem igazolják a fiatalabbak körében a demokráciától való fokozottabb elfordulást, vagy egyenesen az ellenkezőjét mutatják ki. Mindezek mellett pedig módszertani kritikákkal is illették a Foa–Mounk-cikket.

Mindezen megállapítások ellenére ugyanakkor egyes kutatási eredmények nem igazolják vissza, hogy a fiatalok valójában aktívak lennének, csak az idősebbekhez képest ennek más módozatait választanák: García-Albacete (2014) konklúziója szerint a fiatalság nemcsak az intézményes részvételi formákban passzív alapvetően, de a nem intézményes formákban sem múlja felül az idősebb korosztályokat. A szerző ráadásul kiemeli, hogy nincs egyértelmű jele, hogy az aktívabb fiatalok elsődlegesen a nem intézményes politikai részvételre koncentrálnának – amennyiben a részvétel mellett döntenek, annak mindkét főbb „típusában” gondolkodnak. García-Albacete mindehhez hozzáteszi viszont, hogy – bár eredményei szerint az idősebbekhez képest kevésbé érdeklődnek a politika iránt – a fiatalok nem is elidegenedettek ugyanakkor a demokráciától: annak működésével inkább elégedettek, bizalmi szintjük pedig magas.

„Harmadikutas” megközelítések

A politika világa, valamint a demokrácia iránt el nem kötelezett vagy elkötelezett fiatalságot tételezők vitájára azonban „harmadikutas” válaszok, alternatív megközelítések is születtek, amelyek kiindulópontként az ifjúság politikához való megváltozott viszonyulását veszik alapul. E szerzők (Beck, 2001; Farthing, 2010) szerint az ifjúság politikai viselkedésének megértését célzó két klasszikus megközelítés mintegy „beskatulyázza” a fiatalságot politikusként vagy apolitikusként, miközben a jelenség e két paradigma állításaihoz képest valójában jóval komplexebb és megértése újszerű szemléletet kíván. Az alternatív megközelítés értelmében korunk fiatalságának egyik legfontosabb jellemzője, hogy a globalizáció és a digitális forradalom hatására már a politika hagyományos értelemben vett kereteiből is kilépnek, teljesen másképp tekintenek arra, mint az idősebb korosztályok. A hagyományos nemzetállami keretek helyett már globális entitásokban gondolkodnak (állami intézmények helyett inkább a nemzetközi és nem kormányzati intézményeket, illetve szervezeteket részesítik előnyben), a politikai részvétel intézményes formáit és a szorosabb szervezeti (elsősorban párt-)kötődést pedig elutasítják. Így politikai aktivitásuk – ahogy már fentebb is említésre került – posztmodern karakterisztikát mutat: azt elsősorban a pillanatnyiség és a szenvedélyesség, valamint az önmegvalósításra és a személyes szabadság megélésére való törekvés határozza meg.

Farthing (2010) mindezen okokból a „radikálisan politikaellenes” ifjúság (*radically unpolitical young people*) koncepciójának nevezi Beck (2001) és saját megközelítését, amely ugyanakkor hangsúlyozottan a hagyományos értelemben vett politizálás elutasítását tételezi fel a fiatalok körében, nem pedig politikai apátiát. Nem érvel ugyanakkor az ifjúság jellemzően magas politikai részvétele mellett sem – Farthing szerint éppen az a fiatalok politikai aktivitásának egyik legfontosabb jellemzője, hogy az elkötelezettség és az el nem kötelezettség egyszerre van benne jelen: nemcsak issue-szempontról, hanem a részvétel megvalósulása tekintetében is esetlegesen és szenvedélyvezérelten alakul, amelyet a szerző a magyar nyelvre rendkívül nehezen lefordítható *politics of fun* kifejezéssel illet. Változó, hogy a fiatalokat éppen milyen ügy mozgatja meg, de mindenképpen olyan, amely iránt szenvedélyesen el tudnak köteleződni, amely az adott kérdésben magas aktivitást eredményez így körükben, elsősorban – ahogy azt az aktív, politikus ifjúság paradigmája is állítja – a részvétel nem intézményes formáiban. Ha viszont a fiatalság egy kérdést számára érdektelennek, „unalmasnak” lát, abban nem is vesz részt gyakorlatilag semmilyen módon, attól teljesen függetlenül, hogy az adott issue mennyire fontos nemzetállami szinten.

ÖSSZEFOGLALÁS

Összegezve a fentieket látható, hogy a fiatalság politikai viselkedésének, részvételének és a demokratikus működés iránti elkötelezettségének kérdésköre rendkívül ellentmondásos megítélésű a nemzetközi, elsősorban a nyugat-európai és az amerikai szakirodalomban – a gyakorlatilag teljes politikai passzivitást feltételező álláspontoktól a fiatalokat kimondottan aktívnek és elkötelezettnek tekintő elképzelésekig számos megközelítés látott napvilágot. Bár a szerzők álláspontja és kutatási eredményei számos tényezőre visszavezethetők – például eltérő kutatási módszerek, országspecifikus tényezők –, a legalapvetőbb különbségek okaként a politikai részvételi formák eltérő vizsgálata rajzolódik ki. Az ifjúság politikai passzivitását feltételező munkák elsősorban a politikai részvétel hagyományos formáiból indulnak ki, és az e téren elmaradó politikai aktivitást regisztrálják a fiatalok körében, míg a fiatalság elkötelezettsége – vagy legalábbis megváltozott, az idősebbekhez képest átalakult részvételi jellemzői – mellett érvelők a közvetlen, alternatív, akár online részvételi formákat (is) tekintetbe veszik.

Szintén szembeűnő, hogy a megközelítések többsége – különös tekintettel a passzív fiatalságot vizionáló elmélet – egy erősen normatív kiindulópontból értelmezi az ifjúság aktivitását, miszerint a (hagyományos) politikai részvétel kiemelt fontosságú a demokratikus működés szempontjából. E keret ugyanakkor korlátok közé szorítja e szerzőket és munkáikat, mivel a várt részvételi módok elmaradásának számonkérésén túl nem jutnak el a fiatalság politikához való tényleges viszonyulásának mélyebb feltárásáig. Ez utóbbira elsősorban az alternatív, jelen tanulmányban harmadikutasnak nevezett megközelítések igyekeznek vállalkozni, ugyanakkor még rendkívül kevés az ilyen irányú kutatás. A viták ugyanakkor nem tekinthetők lezártak és a téma fontosságára való tekintettel valószínűsíthető, hogy még számos további kutatás is várható a fiatalok politikai részvételével kapcsolatban.

JEGYZETEK

¹ A tanulmány a továbbiakban a „fiatalság” és „ifjúság” kifejezéseket szinonimaként használja a szóismétlés elkerülése végett, nem kitérve e fogalmak esetleges jelentésbeli/értelmezésbeli különbségeire.

² Az eredeti megfogalmazás nehézkes szó szerinti fordíthatósága miatt választottam a „problémaorientált” kifejezést, amely értelmét tekintve nagyjából tükrözi az eredeti kifejezés jelentését.

³ Mivel jelen dolgozat nem vállalkozik a generációs elméletek tárgyalására, ez esetben a „(milleniumi) generáció” megnevezés és a generációs és életciklus-elméletekre való utalás mindössze a vonatkozó tanulmányok eredeti érvelésének idézését szolgálja.

IRODALOM

- Alexander, Amy C.–Welzel, Christian (2017): The Myth of Deconsolidation: Rising Liberalism and the Populist Reaction. *Journal of Democracy Web Exchange*. <https://www.journalofdemocracy.org/wp-content/uploads/2018/12/Journal-of-Democracy-Web-Exchange-Alexander-and-Welzel.pdf> (Utolsó letöltés: 2018. 09. 23.).
- Amnå, Erik–Ekman, Joakim (2014): Standby citizens: diverse faces of political passivity. *European Political Science Review*, Vol. 6, No. 2, 261–281. <https://doi.org/10.1017/S175577391300009X>
- Bang, Henrik (2005): Among everyday makers and expert citizens. In: Newman, Janet (ed): *Remaking governance: peoples, politics and the public sphere*. Bristol, Policy Press, 159–178. <https://doi.org/10.46692/9781847421388.009>
- Beck, Ulrich (2001): Freedom's children. In: Beck, Ulrich–Beck–Gernsheim, Elisabeth (eds.): *Individualisation*. London, Sage, 156–171.
- Bennett, W. (2008): Changing citizenship in the digital age. In: Bennett, W. (ed.): *Civic life online: learning how digital media can engage youth*. Cambridge, MIT Press, 1–24. <https://doi.org/10.7551/mitpress/7893.003.0002>
- Bessant, Judith (2004): Mixed Messages: Youth Participation and Democratic Practice. *Australian Journal of Political Science*, Vol 39, No 2, 387–404. <https://doi.org/10.1080/1036114042000238573>
- Bíró-Nagy András – Szabó Andrea (2021): *Magyar Fiatalok 2021. Elégedetlenség, polarizáció, EU-pártiság*. Budapest, Friedrich Ebert Stiftung.
- Blais, A.–Gidengil, E.–Nevitte, N.–Nadeau, R. (2004): Where does turnout decline come from? *European Journal of Political Research*, 43(2), 221–236. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2004.00152.x>
- Briggs, Jacqueline (2017): *Young People and Political Participation. Teen Players*. Palgrave MacMillan. <https://doi.org/10.1057/978-1-137-31385-0>
- Collin, Philippa (2015): *Young Citizens and Political Participation in a Digital Society. Addressing the Democratic Disconnect*. Palgrave MacMillan. <https://doi.org/10.1057/9781137348838>
- Dalton, R. J. (2004): *Democratic challenges, democratic choices. The erosion of political support in advanced industrial democracies*. Oxford, Oxford University Press.
- Dalton, R. J. (2008): *The Good Citizen: How a Younger Generation is Reshaping American Politics*. Washington, CQ Press.
- Esser, Frank–de Vreese, Claes H. (2007): Comparing Young Voters' Political Engagement in the United States and Europe. *American Behavioral Scientist*, Vol. 50, No. 9 1195–1213. <https://doi.org/10.1177/0002764207299364>
- Farthing, Rys (2010): The politics of youthful antipolitics: representing the 'issue' of youth participation in politics. *Journal of Youth Studies*, Vol. 13, No. 2 181–195. <https://doi.org/10.1080/13676260903233696>
- Foa, Roberto S.–Mounk, Yascha (2016): The Democratic Disconnect. *Journal of Democracy*, Vol. 27, No. 3, 5–17. <https://doi.org/10.1353/jod.2016.0049>
- Furlong, A.–Cartmel, F. (2007): *Young People and Social Change. New Perspectives*. 2nd edition. Maidenhead, Open University Press.
- García-Albacete, Gema M. (2014): *Young People's Political Participation in Western Europe. Continuity or Generational Change?* Palgrave MacMillan. <https://doi.org/10.1057/9781137341310>

- Gauthier, Madeleine (2003): The inadequacy of concepts: the rise of youth interest in civic participation in Quebec. *Journal of Youth Studies*, 6 (3): 265–276. <https://doi.org/10.1080/1367626032000138255>
- Gazsó Ferenc–Laki László (2004): *Fiatalok az újkapitalizmusban*. Budapest, Napvilág Kiadó.
- Hay, C. (2007): *Why we hate politics*. Cambridge, Polity Press.
- Henn, M.–Foard, N. (2012): Young people, political participation and trust in Britain. *Parliamentary Affairs*, 65: 47–67. <https://doi.org/10.1093/pa/gsr046>
- Henn, M.–Weinstein, M. (2006): Young people and political (in)activism: why don't young people vote? *Policy & Politics*, 34 (3): 517–534. <https://doi.org/10.1332/030557306777695316>
- Henn, M.–Weinstein, M.–Forrest, S. (2005): Uninterested youth? Young people's attitudes towards party politics in Britain. *Political Studies*, 53 (3): 556–578. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.2005.00544.x>
- Henn, M.–Weinstein, M.–Wring, D. (2002): A generation apart? Youth political participation in Britain. *British Journal of Politics and International Relations*, 4 (2): 167–192. <https://doi.org/10.1111/1467-856x.t01-1-00001>
- Inglehart, R. F.–Catterberg, G. (2002): Trends in political action: the developmental trend and the post-honeymoon decline. *International Journal of Comparative Sociology*, 43 (3–5): 300–316. <https://doi.org/10.1177/002071520204300305>
- Kitanova, Magdelina (2020): Youth political participation in the EU: evidence from a cross-national analysis. *Journal of Youth Studies*, Vol. 23, No. 7, 819–836. <https://doi.org/10.1080/13676261.2019.1636951>
- Mycok, A.–Tonge J. (2012): The party politics of youth citizenship and democratic engagement. *Parliamentary Affairs*, 65: 138–161. <https://doi.org/10.1093/pa/gsr053>
- Norris, Pippa (1999a): Conclusions: The growth of critical citizens and its consequences. In: Norris, Pippa (ed.): *Critical citizens. Global support for democratic government*. Oxford–New York, Oxford University Press, 257–272. <https://doi.org/10.1093/0198295685.003.0013>
- Norris, Pippa (1999b): Introduction: the growth of critical citizens? In: Norris, Pippa (ed.): *Critical citizens. Global support for democratic government*. Oxford–New York, Oxford University Press, 1–27. <https://doi.org/10.1093/0198295685.003.0001>
- Norris, Pippa (2002): *Democratic phoenix. Reinventing political activism*. Cambridge, Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/cbo9780511610073>
- Norris, Pippa (2004): *Young people and political activism: from the politics of loyalties to the politics of choice*. Paper for the conference 'Civic engagement in the 21st Century: Toward a Scholarly and Practical Agenda' at the University of Southern California, Oct 1-2 2004. https://www.researchgate.net/publication/237832623_Young_People_Political_Activism (Utolsó letöltés: 2022. 05. 26.)
- Norris, Pippa (2017): Is Western democracy backsliding? Diagnosing the risks. *Journal of Democracy Web Exchange*. https://www.journalofdemocracy.org/wp-content/uploads/2018/12/Journal-of-Democracy-Web-Exchange-Norris_0.pdf (Utolsó letöltés: 2018. 09. 23.).
- O'Toole, T.–Lister, M.–Marsh, D., Jones, S.–McDonagh, A. (2003a): Tuning out or left out? Participation and non-participation among young people. *Contemporary Politics*, 9 (1): 45–61. <https://doi.org/10.1080/1356977032000072477>

- O'Toole, T.–Marsh, D.–Jones, S. (2003b): Political literacy cuts both ways: the politics of non-participation among young people. *The Political Quarterly*, 74 (3): 349–359. <https://doi.org/10.1111/1467-923x.00544>
- Oross Dániel–Szabó Andrea (2017): Trendek a magyar egyetemisták és főiskolások politikai részvételében, 2011–2015. In: Szabó Andrea–Oross Dániel (szerk.): *Csendesek vagy lázadók? A hallgatók politikai orientációi Magyarországon (2011–2015)*. Szeged–Budapest, Belvedere Meridionale–MTA TK PTI, 102–124.
- Oross Dániel–Szabó Andrea (2019): *A politika és a magyar fiatalok*. Budapest, Noran Libro Kiadó.
- Oross Dániel–Szabó Andrea (2019): Aktív és fiatal = magyar egyetemista? In: Szabó Andrea–Susánszky Pál–Oross Dániel (szerk.): *Mások vagy ugyanolyanok? A hallgatók politikai aktivitása, politikai orientációja Magyarországon (2019)*. Heinrich Böll Stiftung–TK PTI–Belvedere Meridionale, 35–66.
- Pais, J. M. (2008): Young people, citizenship and leisure. In: Bendit, R.–Hahn-Bleibtreu, M. (eds.): *Youth Transitions: Processes of Social Inclusion and Patterns of Vulnerability in a Globalised World*. Opladen and Farmington Hills, Verlag Barbara Budrich, 227–244. <https://doi.org/10.2307/j.ctctdf09qg.17>
- Pattie, C.–Seyd, P.–Whiteley, P. (2004): *Citizenship in Britain. Values, Participation and Democracy*. New York, Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/cbo9780511490811>
- Pirie, Madsen–Worcester, Robert M. (1998): *The Millennial Generation*. London, Adam Smith Institute.
- Pontes, Ana Isabel–Henn, Matt–Griffiths, Mark D (2019): Youth political (dis)engagement and the need for citizenship education: Encouraging young people's civic and political participation through the curriculum. *Education, Citizenship and Social Justice*, Vol. 14, No. 1, 3–21. <https://doi.org/10.1177/1746197917734542>
- Putnam, R., 1995: Turning in, turning out: the strange disappearance of social capital in America. *Political science and politics*, 28 (4): 664–683. <https://doi.org/10.1017/s1049096500058856>
- Putnam, R. D. (2000): *Bowling alone: the collapse and revival of American community*. New York, Simon & Schuster
- Rubenson, D.–Blais, A.–Fournier, P.–Gidengil, E.–Nevitte, N. (2004): Accounting for the age gap in turnout. *Acta Politica*, 39 (4): 407–421. <https://doi.org/10.1057/palgrave.ap.5500079>
- Sloam, J. (2007): Rebooting democracy: youth participation in politics in the UK. *Parliamentary Affairs*, 60 (4): 548–567. <https://doi.org/10.1093/pa/gsm035>
- Stolle, Dietlind–Micheletti, Michele (é. n.): *Young People and Political Consumerism*. https://www.academia.edu/2833361/Young_People_and_Political_Consumerism?sm=b (Utolsó letöltés: 2022. 04. 05.)
- Stumpf István (1994): Politikai szocializáció: régi dilemmák, új kihívások. *Politikatudományi Szemle*, III. évf., 2. sz., 197–213.
- Szabó Andrea (2018): A magyar fiatalok politikához való viszonya. In: Székely Levente (szerk.): *Magyar fiatalok a Kárpát-medencében – Magyar Ifjúság Kutatás 2016 tanulmánykötet*. Budapest, Kutatópont Kft.–Enigma 2001 Kiadó és Médiaszolgáltató Kft., 435–457.

- Szabó Andrea–Kern Tamás (2011): A magyar fiatalok politikai aktivitása. In: Bauer Béla–Szabó Andrea (szerk.): *Arctalan (?) nemzedék. Ifjúság 2000–2010*. Budapest, Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, 37–80.
- Szabó Andrea–Oross Dániel (2021): Változó világ – állandó értékek. Az ifjúság politikai érdeklődésének és politikai értékrendjének változása. In: Székely Levente (szerk.): *Magyar fiatalok a koronavírus-járvány idején. Tanulmánykötet a Magyar Ifjúság Kutatás 2020 eredményeiről*. Budapest, Enigma 2001 Kiadó és Médiaszolgáltató Kft., 211–235.
- Székely Levente (2017): Digitális részvételi kultúra – aktív és csendes új generáció. In: Szabó Andrea–Oross Dániel (szerk.): *Csendesek vagy lázadók? A hallgatók politikai orientációi Magyarországon (2011–2015)*. Szeged–Budapest, Belvedere Meridionale–MTA TK PTI, 37–51.
- Torney–Purta, Judith (2002): The School’s Role in Developing Civic Engagement: A Study of Adolescents in Twenty-Eight Countries. *Applied Developmental Science*, Vol. 6, No. 4, 203–212. https://doi.org/10.1207/s1532480xads0604_7
- Voeten, Erik (2017): Are people really turning away from democracy? Journal of Democracy Web Exchange. https://www.journalofdemocracy.org/wp-content/uploads/2018/12/Journal-of-Democracy-Web-Exchange-Voeten_0.pdf (Utolsó letöltés: 2018. 09. 23.).
- Wattenberg, M. P. (2003): Electoral turnout: the new generational gap. *British Elections and Parties Review*, 13 (1): 159–173. <https://doi.org/10.1080/13689880308413092>
- Weiss, Julia (2020): What Is Youth Political Participation? Literature Review on Youth Political Participation and Political Attitudes. *Frontiers in Political Science*, 2. <https://doi.org/10.3389/fpos.2020.00001>
- Zilinsky, Jan (2019): Democratic deconsolidation revisited: Young Europeans are not dissatisfied with democracy, *Research and Politics*, 6 (1): 1–8. <https://doi.org/10.1177/2053168018814332>
- Zukin, C.–Keeter, S.–Andolina, M.–Jenkins, K.–Delli Carpini, M. X. (2006): *A new engagement? Political participation, civic life and the changing American citizen*. Oxford – New York, Oxford University Press <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195183177.001.0001>